

فرا تحلیل مطالعات و تحقیقات انجام شده در حوزه مسائل اجتماعی و فرهنگی جوانان^۱

نوروز نیمروزی^۲

عضو هیأت علمی دانشگاه آزاد اسلامی واحد شیروان
و دانشجوی دکتری جامعه شناسی دانشگاه تهران

تاریخ پذیرش: ۸۶/۱۱/۱۳

تاریخ دریافت: ۸۶/۹/۱۵

چکیده

اهداف اساسی پژوهش حاضر عبارتند از: الف- ارزیابی تئوریک و روشی تحقیقات انجام شده در حوزه جوانان و ب- بررسی و ارزیابی راهکارها و پیشنهادات ارائه شده در این تحقیقات. نوع تحقیق، مطالعه اسنادی از نوع تحلیل محتوای متون و روش تحقیق فرا تحلیل است. تکنیک جمع آوری اطلاعات براساس طرح پرسشنامه معکوس است. جامعه آماری طرح، شامل کلیه طرح‌های پژوهشی و پایان نامه های تحصیلات تکمیلی در حوزه مسائل اجتماعی و فرهنگی جوانان در ایران در یک دهه

۱. این طرح با حمایت مالی دبیرخانه شورای عالی انقلاب فرهنگی در سال ۱۳۸۶ به انجام رسیده است.

اخیر است. در مدت ۶ ماه، تعداد ۴۰ پروژه تحقیقاتی به عنوان حجم نمونه مورد تحلیل قرار گرفت. تقریباً تمامی تحقیقات مورد نظر با مسائل امروزی مبتلا به جوانان مرتبط هستند، در ۷۰٪ طرح‌ها، اهداف تحقیق تناسب کافی با موضوع و مسئله تحقیق دارند و در ۸۵٪ موارد، اهداف تحقیق، قابل بررسی و عملی می‌باشند. در ۶۰٪ طرح‌های دارای فرضیه، در تدوین فرضیات، اصول علمی کاملاً رعایت شده است. در ۴۰٪ طرح‌ها، متغیرهای اصلی تحقیق، تعریف عملیاتی نشده‌اند.

در رابطه با هدف دوم از منظر داوران، در ۲۵٪ طرح‌ها، تمامی راهکارهای ارائه شده مبتنی بر نتایج تحقیق می‌باشد. راهکارهای ارائه شده در ۲۸٪ موارد، ارتباط چندانی با نتایج تحقیق ندارند و در ۳۲٪ طرح‌ها نیز، کاربردی و عملی نیستند. همچنین، در ۳۶٪ طرح‌ها، راهکارها عموماً کلی و عملیاتی نشده می‌باشند. از مجموع نمرات داده شده به تمامی گویه‌ها در هر بند از تحقیق، میانگین‌های زیر حاصل شده است: الف) ارزیابی طرح مسئله و اهداف تحقیق نمره ۲/۳ از ۳ نمره؛ ب) ارزیابی تئوریک نمره ۲/۳ از ۳ نمره؛ ج) ارزیابی روش‌شناختی نمره ۲/۷ از ۳ نمره؛ د) ارزیابی راهکارها و پیشنهادات نمره ۲ از ۳ نمره.

پژوهشگاه علوم انسانی و مطالعات فرهنگی

رتال جامع علوم انسانی

واژگان کلیدی: فراتحلیل، مسائل اجتماعی و فرهنگی، جوانان

طرح مسئله

هر روز که می‌گذرد بر دامنه مسائل اجتماعی و فرهنگی جوانان جامعه ما از ابعاد کیفی و کمی افزوده می‌شود، و به تبع آن آسیب‌های اجتماعی گستره‌ی زیادی پیدا کرده‌اند. افزایش آمار بزهکاری‌ها و کژروی‌های رفتاری نظیر سرقت، اعتیاد، درگیری و خشونت، تجاوز و مسائل اجتماعی، چون افزایش نرخ بیکاری، بحران هویت، افزایش نرخ طلاق در بین جوانان، گواه این ادعا می‌باشد. در این میان، تحقیقات و مطالعاتی که در حوزه بررسی مسائل و مشکلات اجتماعی و فرهنگی جوانان انجام می‌گیرد، چه نقشی می‌تواند داشته باشد؟ آیا این مطالعات، صرفاً بیانی علمی از وضعیت موجود اجتماعی و فرهنگی جوانان می‌باشد؟ به نظر می‌رسد که، نتایج اینگونه مطالعات و تحقیقات اسنادی و میدانی، در برنامه‌ریزی‌های امور جوانان کمتر دخالت داده می‌شود، و یا این‌که نتایج حاصله از این تحقیقات، چندان کاربردی، منسجم و قابل استفاده در عمل نیست که بتوان براساس آن برنامه‌ریزی نمود. به هر حال، این مسئله به قوت خود باقی است که ما در حال حاضر، با دامنه‌ی نسبتاً گسترده‌ای از مسائل جوانان روبه‌رو هستیم و معضلات این حوزه چندان در هم تنیده‌اند که نمی‌توان تقدم و تأخری برای آنها قائل شد و تمامی مسائل اجتماعی در یک شبکه‌ی علی به‌گونه‌ای به هم مرتبط می‌باشند که بقای یکدیگر را تضمین می‌کنند. مثلاً بیکاری در میان جوانان، زمینه‌ساز اعتیاد و نیز سدی محکم در برابر خواسته‌های مشروع، نظیر ازدواج جوانان است. از سوی دیگر، تأخیر در ازدواج بحران مسائل جنسی و بازتولید گرایش به بزهکاری و اعتیاد در بین جوانان را موجب می‌شود. «براساس گزارش سازمان بهزیستی در سال ۱۳۸۰، دو میلیون و هفتصد هزار بیکار در

کشور وجود دارد. به ازای هر یکصد دادخواست طلاق، ۴۲ مورد آن به طلاق منجر شده است. سن اعتیاد به زیر ۲۰ سال رسیده است. سن دختران فراری به ۱۲ سال کاهش یافته است. براساس آمار سالنامه مرکز آمار ایران (۱۳۷۷)، نسبت طلاق به ازدواج در کل کشور ۸/۷ به ۱۰۰ و در مناطق شهری ۹ به ۱۰۰ می باشد. «میرزایی، ۱۳۸۰، ص. ۲۰».

در واقع مسئله مقاله حاضر، آن است که علی رغم تحقیقات گسترده ای که در حوزه مسائل اجتماعی و فرهنگی جوانان انجام شده، به دلایلی چون پراکندگی در نتایج به دست آمده و فقدان یک چهارچوب نظری منسجم در جهت تحلیل این نتایج، عملیاتی نبودن پیشنهادات و راهکارهای ارائه شده، ضعف نظری و روش شناختی این تحقیقات که غالباً تحت عنوان وسیله‌ای در رسیدن به یک هدف موردنظر (مدرک تحصیلی در پایان‌نامه‌ها، مواهب مادی در طرح‌های پژوهشی و...) انجام می شده است، نتایج این تحقیقات در برنامه‌ریزی‌ها و رفع مسائل و مشکلات جوانان، به‌طور مطلوبی قابل کاربرد نیست، در این راستا، نقش موانعی چون «عدم تمایل مسئولین و برنامه‌ریزان در استفاده از نتایج تحقیقات در حل معضلات جوانان» نیز بیشتر روشن می‌گردد.

ضرورت بررسی مسئله

ضرورت اجرای این طرح را می توان از چند منظر بیان کرد: یکی این که، انجام چنین طرحی در حوزه مسائل جوانان چه ضرورتی می تواند داشته باشد؟ دوم این که، اجرای مطالعه ای با روش «فراتحلیل» مطالعات انجام شده در حوزه مسائل اجتماعی و فرهنگی جوانان، در مقایسه با سایر روش‌های تحقیق، چه ضرورت و اهمیتی دارد؟

فرا تحلیل مطالعات در حوزه مسائل اجتماعی و فرهنگی جوانان □ ۴۵

مهم‌ترین پیامد ناشی از افزایش جمعیت به ویژه در کشوری که دارای ساخت جمعیتی جوان می باشد (قریب به ۲۵٪ جمعیت فعلی کشور براساس سرشماری سال ۱۳۷۵، در سنین ۱۵-۳۰ ساله قرار دارد)، بروز مسائلی چون بیکاری، تأخیر در سن ازدواج، مسئله اوقات فراغت، دستیابی به تحصیلات عالی و مسائل بعدی چون گسترش اعتیاد و بزهکاری‌های اجتماعی می شود. از سوی دیگر، به دلیل عدم تناسب حجم جمعیت در سنین جوانی با مقتضیات و الزامات کارکردی نظام اجتماعی جامعه ما، امروزه از پدیده ای تحت عنوان "مسئله جوانان" یاد می شود (کمالی، ۱۳۸۰؛ شهابی، ۱۳۸۰). در حالی که، در کشورهای توسعه یافته نیروی انسانی جوان به عنوان یک فرصت مغتنم و منبع ارزشمند و سودآور محسوب می شود، اما در جامعه ما به دلیل ناهمسانی در تغییرات صورت گرفته، به ویژه پس از انقلاب و جنگ تحمیلی، این نیرو به عنوان یک تهدید و چالش در ساختار جامعه احساس می شود.

اما در خصوص ضرورت استفاده از روش فراتحلیل در مطالعه اسنادی، و تحلیل محتوای مطالعات و تحقیقات انجام شده در حوزه مسائل اجتماعی و فرهنگی جوانان، دلایلی را در این خصوص می توان بیان کرد: اول این که، عدم پیوستگی و موازی کاری، در حوزه تحقیقات بسیاری از سازمان‌های متولی امور جوانان به چشم می خورد. به عنوان مثال، در شهر تهران مراکزی چون سازمان ملی جوانان، جهاد دانشگاهی، وزارت فرهنگ و ارشاد اسلامی، معاونت پژوهشی دانشگاه‌های مختلف، شهرداری و غیره هر ساله الویت‌های پژوهشی متعددی در حوزه جوانان انجام می دهند که با نگاهی به محورهای این موضوعات نظیر بحران هویت، شکاف نسلی، گروه‌های مرجع جوانان، هویت ملی و دینی، گرایش به مُد و نظام ارزشی

جوانان و... می‌توانیم این اشتراک و موازی‌کاری را در برنامه‌ریزی‌های پژوهشی ببینیم. این امر از یک سو، به خاطر نبود یک سازمان مشخص که متولی امور جوانان باشد، و از سوی دیگر، به خاطر تأکید بیش از حد بر این قاعده است که انجام هر تحقیقی منوط به توجیه یک مسئله حاد روزمره‌ای است که در حال حاضر مسائل مبتلا به جوانان در صدر مسائل مورد توجه قرار دارد. بنابراین، رسیدن به یک جمع‌بندی و کلیتی تقریباً منسجم از تحقیقات انجام شده در این زمینه، ضرورت دارد. دوم این‌که، از آنجایی که هر نوع تحقیق انجام شده در این زمینه بنا بر محدودیت زمان، هزینه و امکاناتی که در زمان اجرای طرح دربرداشته است، به طور جامع نتوانسته مسئله‌ای را تحت بررسی کامل قرار دهد. در نتیجه، با انجام یک مطالعه فراتحلیل، می‌توان متغیرها و زمینه‌های بیشتری را در ارتباط با یک مسئله شناسایی و تحقیق نمود. بنابراین، جمع‌بندی نتایج تحقیقات می‌تواند تکمیل‌کننده یکدیگر بوده و در یک الگوی نسبتاً جامع ارائه گردد.

سوم این‌که، از نظر روش شناختی، فراتحلیل، می‌تواند آزمون‌های پژوهش‌های انجام شده به لحاظ روایی و پایایی آنها، شناخت ظرفیت‌ها و محدودیت‌های پژوهش‌ها و ضرورت انجام آنها باشد.

اهداف تحقیق

۱. بررسی تحقیقات مذکور به لحاظ وضعیت توصیفی، تئوریک و روش شناختی.
۲. ارزیابی تحقیقات انجام شده در ایران در زمینه مسائل اجتماعی و فرهنگی جوانان به لحاظ ارائه راهکارها و پیشنهادات جهت حل مسائل مذکور.

سوالات تحقیق

۱. تحقیقات انجام شده در زمینه مسائل فرهنگی و اجتماعی جوانان به لحاظ توصیفی، تئوریک و روش شناختی چه وضعیتی دارند؟
۲. چه نوع ارزیابی می توان از راهکارها و پیشنهادات ارائه شده در تحقیقات مذکور ارائه داد؟

تعریف مفاهیم

مسائل اجتماعی - فرهنگی جوانان: مجموعه پدیده‌های آسیب‌زای اجتماعی و فرهنگی در حوزه جوانان، که حالتی تقریباً فراگیر پیدا کرده‌اند، و برنامه ریزی در حوزه جوانان را مختل می‌کنند، نظیر بیکاری، اعتیاد، تأخیر در سن ازدواج، معضل مسکن و...

فراتحلیل: ترکیب و تلفیق کردن نتایج حاصل از تحقیقات گذشته، به تکمیل و یکپارچه‌سازی همه تلاش‌های تحقیقاتی که در یک زمینه صورت گرفته‌اند، کمک می‌نماید. مرور بر تحقیقات گذشته جدای از پیوند بین پژوهش‌های گذشته و آینده موجب تجمیع، تلفیق و سازماندهی منطقی مطالعات متعدد و پراکنده در یک زمینه خاص می‌شود و با کنار هم گذاردن مطالعات بر روی یک پدیده خاص، ممکن است به یک الگوی کلی نهفته در اطلاعات دست یابیم.

فرا تحلیل کمی: تحلیل آماری مجموعه بزرگی از نتایج به دست آمده از مطالعات منفرد متعدد و با هدف تلفیق آن یافته‌هاست (صلصالی و دیگران، ۱۳۸۲، ص. ۱۶۸).

چهارچوب نظری

در خصوص تعریف مسئله اجتماعی، رویکردهای متعددی وجود دارند، از جمله رویکرد کارکردگرایی در جامعه‌شناسی که بروز عدم تعادل ساختاری درون یک نظام اجتماعی را مسئله

اجتماعی می‌داند. مرتون، یکی از پیروان این رویکرد، عدم تناسب بین اهداف نهادینه شده، وسایل نیل به آن اهداف را موجب بروز مسئله اجتماعی می‌داند. «مسئله اجتماعی از نظر دورکیم، جزیی از پدیده‌های نابهنجار است، پدیده‌هایی که بدون کارکرد یا کژکارکرد هستند. مسائل اجتماعی از نظر دورکیم، متفاوت از مسائل فردی و طبیعی است، در نتیجه پدیده‌هایی استثنایی اند و در زمان و مکان نابهنجارند» (اورعی، ۱۳۷۴، صص. ۲۱-۲۰).

اورعی (۱۳۷۴)، عدم تعادل ساختی در یک نظام اجتماعی و شرایط ناشی از عدم تعادل، که منجر به عمل نابهنجار در بین افراد می‌شود را «مسئله اجتماعی» می‌داند. رویکرد آسیب‌شناسی اجتماعی، تخلف از انتظارات اخلاقی جامعه را مسئله اجتماعی می‌نامد. در رویکرد کوزرفتاری، تخلف از انتظارات بهنجار که جامعه‌پذیری نامتناسب علت عمده آن می‌باشد، مسئله اجتماعی تلقی می‌شود. در رویکرد برجسب زنی، واکنش اجتماعی نسبت به تخلف از مقررات، مسئله اجتماعی گفته می‌شود. در رویکرد ساخت‌گرایی اجتماعی، مسائل اجتماعی، وضعیت‌هایی هستند که به لحاظ فرهنگی پر دردسر، گسترده، قابل تغییر و نیازمند به تغییر است (رایبگتن و واینبرگ، ۱۳۸۲؛ رابرتسون، ۱۳۷۷؛ معیدفر، ۱۳۷۹).

هورتون و لزللی (۱۹۷۰)، مسئله اجتماعی را وضعیتی می‌دانند، که اولاً بخش قابل توجهی از جامعه آن را ناخوشایند بدانند (عام بودن)، و ثانیاً معتقد باشند که برای حل آن باید کاری کرد (ضرورت رفع مسئله)، ثالثاً بر این باور باشند که افراد یا سازمان‌هایی مسئول رفع مشکل اجتماعی هستند. همچنین، رابرتسون معتقد است، مسئله اجتماعی زمانی مطرح می‌شود

۴۹ □ **فرا تحلیل مطالعات در حوزه مسائل اجتماعی و فرهنگی جوانان**

که بخش قابل توجهی از جامعه از شکاف و فاصله‌ای بین ایده‌آل‌های اجتماعی و واقعیت‌های موجود جامعه آگاه شوند (رابرتسون، ۱۹۸۰؛ به نقل از ناطق پور، ۱۳۸۰).

از نظر نیزیت، مسئله اجتماعی شیوه‌ای از رفتار است که از سوی بخش قابل توجهی از افراد یک جامعه (به لحاظ ذهنی و عینی) ناقض چند هنجار پذیرفته شده و عام جامعه شده باشد (معدفر، ۱۳۷۹؛ اورعی، ۱۳۷۴).

کومار (۲۰۰۲)، در کتاب «ساختار اجتماع و مسائل اجتماعی»، مسائل اجتماعی را از چهار منظر بررسی می‌کند: یکی این‌که، مسائل اجتماعی را می‌توان از طریق مطالعه عقاید، نگرش‌ها و ایده‌های اعضای جامعه درک نمود، در این روش، ملاک تعریف مسئله اجتماعی، توافق عمومی است. دوم این‌که، مسائل اجتماعی وضعیت‌هایی نامطلوب و ناخوشایند از منظر تصمیم‌گیرندگان جامعه است. سوم این‌که، مسائل اجتماعی وضعیت‌هایی است که تأثیر منفی بر موجودیت فردی و اجتماعی دارد و از طریق تحلیل جامعه‌شناختی ساختار و سازمان جامعه، تشخیص داده می‌شود. چهارم این‌که، در این روش، مسئله اجتماعی، شکلی از رفتار جمعی است و مسئله اجتماعی اساساً محصول فرآیندی از تعریف جمعی به جای موجودیتی مستقل (به عنوان مجموعه‌ای عینی از ترتیبات اجتماعی) است (کومار، ۲۰۰۲؛ موس، ۱۹۷۵).

وجود یک مسئله اجتماعی زمانی معنا پیدا می‌کند که شرایط زیر مهیا شده باشد:

1. Kummar
2. Mouse

۱. مسئله مورد نظر با ارزش‌های عده زیادی از افراد جامعه مغایرت داشته باشد (مغایرت با ارزش‌ها).

۲. در خصوص مسئله مورد نظر در محیط‌های مختلف (محل کار، زندگی، رسانه ای جمعی و...) مردم درباره آن صحبت کنند (وضعیت اظهار شده).

۳. شمار قابل توجهی از مردم، بر مسئله بودن واقعیت مورد نظر، اتفاق نظر داشته باشند. در این‌جا فقط تعداد زیادی از مردم صرفاً مد نظر نیستند، بلکه افراد مهم‌تری که سازمان یافته‌ترند و در مصادر مدیریتی دارای قدرت سیاسی، اقتصادی و اجتماعی می باشند (اتفاق نظر تصمیم گیرندگان جامعه بر یک وضعیت نامطلوب).

۴. فراخوان عمومی برای اقدام در جهت تغییر وضعیت (رفع مسئله) صورت گیرد، کارهایی نظیر تظاهرات، رفراندوم و... (رایبگتن و واینبرگ، ۱۳۸۲؛ کومار، ۲۰۰۲)

به عنوان مثال، مسئله بیکاری و اشتغال جوانان امروزه، در محیط‌های مختلف در بین مردم به عنوان وضعیتی نامطلوب از آن یاد می شود و با ارزش‌های عدالت اجتماعی، مشروعیت نظام حاکم و دولت حاکمه در تأمین نیازهای شهروندان، زندگی مطلوب و سالم و اقتصاد سالم مغایرت دارد و به جز شمار زیادی از مردم، مسئولین مختلف دولتی نیز بر نامطلوب بودن وضعیت اشتغال جوانان اتفاق نظر دارند. نگاهی به محتوای شعارهای تبلیغاتی کاندیداهای نهمین دوره انتخابات ریاست جمهوری در سال ۸۴، مؤید این مطلب است و در جامعه ما به دلیل ضعف در مکانیسم‌های دموکراسی مدنی و نبود مدیریت مشارکتی در بخش اشتغال،

فرا تحلیل مطالعات در حوزه مسائل اجتماعی و فرهنگی جوانان □ ۵۱

فراخوان عمومی برای اقدام در جهت تغییر وضعیت نامطلوب اشتغال صورت نمی‌گیرد، و به تهیه گزارشات مردمی توسط خبرنگاران محلی بسنده می‌شود.

فرا تحلیل به مثابه یک فرا ارزشیابی

در مواردی فرا تحلیل به نوعی فرا ارزشیابی مورد توجه قرار گرفته است. در این برداشت هر یک از پژوهش‌های انجام شده به مثابه یک ارزشیابی^۱ فرض شده است. در این دیدگاه، تحلیل تحلیل‌ها (فرا تحلیل) در واقع نوعی ارزشیابی ارزشیابی‌ها (فرا ارزشیابی) است. این تعبیر پیش از همه توسط کوک و گرادر بسط یافته است. آن‌ها هفت رویکرد فرا ارزشیابی را ملهم از نوعی تشابه با یک مدل تجزیه واریانس سه عاملی بحث کرده‌اند. جدول (۳) مدل‌های مختلف فرا ارزشیابی را با توجه سه عامل مورد نظر «کوک و گرادر» نشان می‌دهد.

سه عامل مذکور در فرا ارزشیابی عبارتند از: زمان بندی^۲، میزان دستکاری داده‌ها و تعداد

مطالعات (پژوهش‌های) مورد بررسی. این سه عامل را می‌توان به قرار زیر تشریح کرد:

۱. فرا ارزشیابی به لحاظ زمانی ممکن است به صورت همزمان با ارزشیابی (اولیه) و یا بعد از آن صورت پذیرد.

۲. داده‌ها ممکن است مورد دستکاری قرار گیرند و یا دستکاری نشوند. به هر صورت، در

اغلب موارد، تحلیل مجدد داده‌ها توسط تحلیل‌گران مستقل و بی‌طرف، می‌تواند به افزایش

اعتبار^۳ و اعتبار نتایج (پژوهش) اولیه منجر شود.

1. Evaluation
2. Timing
3. Credibility

۳. تعداد مطالعات مورد بررسی در یک فرا ارزشیابی ممکن است متنوع باشد. استفاده از مطالعات چندگانه و مستقل، به تحلیل گر (فراتحلیل گر) این امکان را می‌دهد تا همگرایی یا تجانس^۱ نتایج بین مطالعات مورد بررسی را مورد توجه قرار دهد. چنین همگرایی می‌تواند در مقام مقایسه با یک مطالعه (ارزشیابی) مقطعی، تعمیم‌پذیری وسیع‌تری داشته و اعتبار و نتیجه‌گیری‌های مربوط به اثر بخشی برنامه را افزایش دهد. روشن است که، یک فرا ارزشیابی حتماً باید توسط گروهی از افراد که متفاوت از تیم پژوهشی (ارزشیابی) اولیه است اجرا شود. اگر در طرح فرا ارزشیابی، مسائل مربوط به ارزشیابی تکنیکی خیلی مهم باشد، گروه یا تیم ارزشیابی کننده مستقل و بی طرف ممکن است داده‌ها اولیه را نیز مورد تحلیل مجدد قرار داده و مسائل و تورش‌های بالقوه را خاطر نشان نمایند. در هر حال، بدون توجه به این‌که فرا ارزشیاب چه کسی است، باید در هر مقطعی از زمان به وی به عنوان یک ارزشیابی کننده اصیل و متعهد، این فرصت را داد تا انتقادات معتبر و ارزشمندی را به منظور خلق و معرفی ارزشیابی‌ها و پژوهش‌های با کیفیت بالاتر وارد نماید. البته، گفتنی است که یک فرا ارزشیاب، باید فرصت زمانی لازم را برای ارائه پیشنهادات نهایی روی گزارش (تحقیق) داشته باشد. (استرا^۲ و کوک^۳، ۱۹۹۱، صص. ۵۸-۵۹).

فرا تحلیل به مثابه یک تحلیل ثانویه

1. Convergence
2. Straw
3. Cook

فرا تحلیل مطالعات در حوزه مسائل اجتماعی و فرهنگی جوانان □ ۵۳

مطابق نظر برخی از روان‌شناسان و جامعه‌شناسان، مثل روزنتال و روزنو و لویت فرا تحلیل، در واقع نوعی تحلیل ثانویه^۱ است. برای مثال، لویت در کتاب خود تحت عنوان «روش‌های تحقیق برای دانشمندان علوم رفتاری» فرا تحلیل را زیر مجموع یا زیر طبقه‌ای از تحلیل ثانویه می‌داند. به زعم وی، وقتی که نتایج مطالعات چاپ شده حول محور یک موضوع خاص (بدون داشتن داده‌های اولیه)، به صورت کمی ترکیب شده و به استخراج یک نتیجه‌گیری کلی منجر شود، فرا تحلیل به مثابه نوعی تحلیل ثانویه صورت می‌گیرد (لویت، ۲، ۱۹۹۱، ص. ۳۶۵؛ به نقل از ووداهیر، ۱۳۸۴).

این در حالی است که، گلاس به عنوان واضح اصطلاح فرا تحلیل، فرا تحلیل را متمایز از تحلیل ثانویه می‌داند. بنابراین، طبقه بندی «لویت» از فرا تحلیل متفاوت است. برداشت «گلاس» بین سه نوع تحقیق تمایز قائل می‌شود:

تحلیل اولیه^۲، که در برگزیده تحلیل بدیع و اصلی داده‌ها در یک مطالعه پژوهشی است.

تحلیل ثانویه، که با تحلیل مجدد داده‌ها به منظور پاسخگویی به سئوالات یا موضوعات پژوهشی اولیه، با تکنیک‌های آماری جدیدتر و بهتر، یا پاسخگویی به سئوالات جدید براساس داده‌های اولیه (قدیمی) را می‌گویند.

فرا تحلیل^۴ به تحلیل‌ها مربوط می‌شود... بدین ترتیب که، آن به تحلیل آماری یک مجموع بزرگی از نتایج تحلیل مطالعات و پژوهش‌های انفرادی به منظور تلفیق یافته‌ها می‌پردازد. در

4. Secondary Analysis
2. Leavitt
3. Primary Analysis
4. Meta-Analysis

واقع، فرا تحلیل جانشین دقیقی برای مباحث علی و روایی^۱ سنتی از مطالعات پژوهشی قبلی است (که به خوبی) تلاش‌های ما را برای خلق درکی از بسط و توسعه سریع پیشینه پژوهشی عینیت می‌بخشد. (ولف^۲، ۱۹۸۶، ص. ۱۱؛ به نقل از ودادهیر، ۱۳۸۴).

به هر حال، علی رغم اختلاف نظر صاحب‌نظران در طبقه بندی و وجود تعابیر متفاوت از آن، به نظر می‌رسد که در ماهیت و کارکرد فرا تحلیل یا بازنگری کمی پیشینه پژوهشی توافق وجود دارد. اما در این بین تعبیر، فرا تحلیل به مثابه بازنگری پیشینه پژوهشی^۳، متعارف‌ترین و در عین حال، رایج‌ترین تعبیر از آن است.

پیشینه تحقیقات انجام شده

بررسی نگرش دانشجویان به الگوهای مسلط در طرح مسائل و مشکلات جوانان

این پژوهش (سازمان ملی جوانان، ۱۳۸۲) بر اساس تحلیل محتوای ۲۴ مصاحبه عمیق و آزاد با دانشجویان دانشگاه‌های تهران استوار است. نظام ارزشی دانشجویان مورد بررسی متأثر از دو محیط اصل احتیاج و دانشگاه است و دغدغه‌های آنان بیشتر جنبه اجتماعی دارد تا جنبه شخصی و نگرش اغلب دانشجویان مورد مصاحبه قرار گرفته شده، نسبت به سیاست، زندگی، دین و ارزش‌های دینی مثبت، ولی همراه با طرح تحلیل‌ها و تفسیرهای متفاوت به نظر اغلب دانشجویان، حکومت اسلامی، حکومت آرمانی است. ولی انتقادات قابل توجهی از جانب

1. Narrative

Wolf. 2

3. Literature Review

فرا تحلیل مطالعات در حوزه مسائل اجتماعی و فرهنگی جوانان □ ۵۵

طیف های مختلف دانشجویی به آن وارد است. با وجود طرح مسائل مختلف، دانشجویان راهکارهای قابل توجهی برای برون رفت از وضعیت موجود ارائه نداده اند.

بررسی مسائل و مشکلات جوانان از دیدگاه جوانان تهرانی

هدف اصلی از انجام این تحقیق (شورای عالی جوانان، ۱۳۷۱)، بررسی مهم ترین مسائل و مشکلات جوانان از دیدگاه جوانان تهرانی می باشد. افراد جامعه آماری ۱۵ تا ۲۹ سال ساکن در مناطق بیست گانه شهر تهران و با حجم نمونه ۶۰۰ صورت پذیرفته است. انتخاب افراد نمونه، به روش طبقه ای و متناسب با بزرگی و جمعیت هر منطقه انجام شده است.

از دیدگاه پاسخگویان بالاترین درصد مسائل و مشکلات یاد شده متعلق به مشکلات اقتصادی نظیر گرانی و تورم (۳۳٪)؛ مشکلات تحصیلی (۲۵٪)؛ مشکل مسکن (۲۴٪)؛ مشکل اشتغال (۱۹٪) و کمبود امکانات تفریحی (۱۸٪) بوده است.

فرا تحلیل تحقیقات انجام شده در حوزه قشربندی و نابرابری اجتماعی در ایران

پژوهش های مربوط به حوزه قشربندی و نابرابری های اجتماعی در جهان و از جمله در کشور ما از قدمت خاصی برخوردار است. متفکران و اندیشمندان بسیاری در زمینه علل و عوامل نابرابری های اجتماعی و چگونگی قشربندی جوامع سخن گفته و آثار ارزشمندی از خود بر جای گذاشته اند. البته، هر گروهی از مؤلفان و صاحب نظران از دیدگاه خود به مسئله قشربندی و نابرابری پرداخته و عوامل آن را از همان نگرش خاص بررسی کرده اند. برای ایجاد نوعی همسویی و برنامه ریزی برای پژوهش های بعدی در این زمینه، نقد و بررسی و ارزیابی آنچه

تاکنون در دانشگاه‌ها و مؤسسات تحقیقاتی در مورد قشربندی و نابرابری اجتماعی انجام شده، ضروری است. در تحقیق (سروستانی، ۱۳۷۷)، تلاش شده است آنچه در حوزه قشرها و نابرابری‌های اجتماعی در ایران انجام شده، به صورت فراتحلیل مورد ارزیابی قرار گیرد. هم‌چنین روش شناسی، چهارچوب نظری، چگونگی جمع‌آوری و تجزیه و تحلیل داده‌ها نسبت به نتایج، منابع و مآخذ کلیه تحقیقات و کتاب‌ها بررسی و نقد خواهد شد. از نتایج این فراتحلیل استفاده‌های گوناگونی خواهد شد. نشان دادن نقاط قوت و کاستی‌های آنچه تاکنون انجام شده و تعیین و پیشنهاد خط مشی برای پژوهش‌ها و پایان‌نامه‌ها در دوره تحصیلات تکمیلی در زمینه قشرها و نابرابری‌های اجتماعی از نتایج کاربردی است.

فراتحلیل تحقیقات انجام شده در حوزه آسیب‌شناسی اجتماعی در ایران

نقد و بررسی متون و تألیفات همواره مایه بالندگی و رشد آثار علمی و پژوهش‌های گوناگون بوده است. این شیوه پسندیده، سالیان زیادی رایج است و اندیشمندان و بزرگان هر شاخه علمی سعی داشته‌اند با نقد و تحلیل آثار مؤلفان و محققان رشته خود، نقاط ضعف و قوت آن‌ها را یافته و معرفی کنند. بدین وسیله، موجبات رونق آن شاخه علمی، تقویت نقطه ضعف‌ها و توسعه قوت‌ها و امتیازات آن فراهم آمده است. مؤسسه مطالعات و تحقیقات اجتماعی دانشگاه تهران، تلاش می‌کند تا برای تدارک تدوین مقدمات جامعه‌شناسی ایران، تحقیقات انجام شده در هر حوزه مربوط به این رشته را ارزیابی، بازبینی، نقد و بررسی نماید. در این تحقیق (سروستانی، ۱۳۷۷)، سعی شده است آنچه در حوزه آسیب‌های اجتماعی به صورت طرح‌های تحقیقاتی، پایان‌نامه، کتاب و مقاله در کتابخانه‌ها و مؤسسات پژوهشی

۵۷ □ **فرا تحلیل مطالعات در حوزه مسائل اجتماعی و فرهنگی جوانان**

دانشگاهی موجود است، بررسی شود. متدلوزی، چهارچوب نظری، چگونگی جمع‌آوری، تجزیه و تحلیل داده‌ها و نتایج حاصله بررسی و نقد نقاط قوت و ضعف آن نشان داده می‌شود. انجام این‌گونه فراتحلیل‌ها، راه اصلاح و تقویت پژوهش‌های بعدی را هموار و نشان خواهد داد که تاکنون چه موضوعاتی در این پژوهش‌ها مورد تحقیق قرار گرفته و از چه موضوعاتی غفلت شده است.

بررسی ماهیت، ابعاد و چگونگی شکل‌گیری مسئله جوانان

در این مقاله (کمالی، ۱۳۸۰)، به تحولات پس از انقلاب در عرصه سیاست‌گذاری در امور جوانان و واقعیت‌های زندگی آنان پرداخته شده و ضمن نقد دو قرائت از خرده فرهنگ جوانان ایران، به مثابه فریب خوردگان فرهنگ توده ای و خرده فرهنگ جوانان خودآگاه و برانداز، موضع سومی را تحت عنوان «خرده فرهنگ ویژه جوانان» به مثابه چهل تکه سازان فرامردن در مورد جوانان ایران با برخورداری از جهان وطنی فرهنگی به کار می‌گیرد. در پایان نیز به بیان رابطه دیالکتیکی این خرده فرهنگ‌ها با فرهنگ غالب جامعه و پیامدهای آن می‌پردازد.

بررسی وضعیت و نگرش جوانان ایران

در تحقیقی (سازمان ملی جوانان، ۱۳۸۰) تحت عنوان «وضعیت و نگرش جوانان ایران» با حجم نمونه ۶۵ هزار نفری از جوانان ۱۴ تا ۲۹ ساله سراسر کشور، به بررسی مقوله‌هایی چون اشتغال، هویت ملی و دینی جوانان، تعارض با والدین (شکاف بین نسلی)، غرب‌گرایی، سلامت روانی... پرداخته است. مهم‌ترین نتایج نشان می‌دهد که، درصد قابل توجهی (قریب

به ۴۰٪) از جوانان دچار کمبودهای شدید سلامت روانی هستند. وجود مسائلی چون افسردگی، اضطراب، پرخاشگری، نگرش ضد اجتماعی، بیانگر این وضعیت است. حدود یک سوم جوانان، گرایشی در حد متوسط به بالا به غرب، فمینیسم و جهانی شدن دارند. رضایت از نظام آموزش عالی در حد پایین‌تر از حد متوسط قرار دارد. اعتیادپذیری جوانان برحسب ویژگی‌هایی چون خانواده مستبد، خانواده آسان‌گیر، فقدان آرامش مطلوب در خانواده بی تفاوت، بیشتر محتمل به نظر می‌رسد.

بررسی وضعیت تحقیقات خانواده و ازدواج در ایران

هدف از این پژوهش (علی بابایی و تشکر، ۱۳۷۸)، ارزیابی موضوعی و روش مطالعات انجام شده در حوزه خانواده و ازدواج در ایران است. در این طرح، تحقیقات انجام شده در حوزه خانواده و ازدواج، براساس شکل تحقیق به صورت کتاب، مجله، نشریه، طرح پژوهشی، سمینار، مقاله مورد بررسی قرار گرفته است و سپس، مراکز تحقیقاتی دانشگاهی و غیر دانشگاهی، سازمان‌های اجرایی مرتبط با مسائل خانواده معرفی و مورد بررسی قرار گرفته است. در نهایت، کتاب‌ها، مقالات و طرح‌های پژوهشی کشور تا سال ۱۳۷۶ براساس موضوعات مختلف مرتبط با خانواده و ازدواج مورد ارزیابی و سرشماری قرار گرفته است. نتایج به دست آمده نشان می‌دهد ۶۵٪ کتاب‌های منتشر شده و ۵۰٪ مقالات، درباره مسائل اخلاقی و تربیتی خانواده و بقیه در حوزه مسائل جمعیتی، آماری و مسائل حقوقی بوده است. هرچند ۶۵٪ موضوعات پایان‌نامه‌های انجام شده در دهه ۵۰ می‌باشند، اما در دهه ۶۰ و ۷۰ این رقم افت چشمگیری داشته است. اما تعداد سمینارهای برگزار شده در حوزه خانواده، پس از انقلاب در مقایسه با قبل از آن رشد قابل توجهی داشته است. در مجموع، نزدیک به دو

۵۹ □ **فرا تحلیل مطالعات در حوزه مسائل اجتماعی و فرهنگی جوانان**

هزار مقاله و کتاب، و بیش از صد و ده طرح پژوهشی، بیش از دویست پایان نامه و برگزاری بیست سمینار در حوزه مطالعات خانواده در ایران تاکنون (۱۳۸۶) صورت گرفته است.

تحقیقات اجتماعی زنان

هدف از این پژوهش (حسام، ۱۳۷۸)، ارائه گزارش توصیفی درباره وضعیت تحقیقات اجتماعی زنان در ایران است. محقق، اولین دوران توجه به مسائل زنان را از زمان مشروطیت و دوران حکومت رضا شاه می‌داند و توجه به مسائل زنان را در قالب انتشار اولین نشریات و مجلات ویژه زنان، فعالیت‌های سازمان‌های اجرایی نظیر دفتر امور زنان ریاست جمهوری، شکل‌گیری تشکل‌های غیر دولتی زنان، نظیر انجمن زنان پژوهشگر مسلمان، انجمن زنان ایرانی، مرکز مطالعات و تحقیقات مسائل زنان، شورای فرهنگی - اجتماعی زنان، کمیسیون‌های امور بانوان مورد بررسی قرار می‌دهد. پس از آن، کتاب‌ها و مقالات تألیف شده در موضوعات و سمینارهای برگزار شده مورد بررسی توصیفی قرار گرفته است.

وضعیت تحقیقات اجتماعی قشرها، طبقات و نابرابری‌ها در ایران

در این تحقیق (علی بابایی و تشکر، ۱۳۷۸)، تولیدات علمی در حوزه نابرابری اجتماعی دسته‌بندی و تحلیل شده است. نتایج به دست آمده نشان می‌دهد که، بیش از ۵۶٪ کتاب‌ها در این زمینه ترجمه بوده است و بیش‌ترین کتاب‌ها (۴۵٪) در دهه ۵۰ نگارش شده است. مقالات براساس موضوع به ۴ دسته تقسیم شده است. بیش‌ترین آنان (۵۰٪) در موضوع ساختار طبقاتی تدوین شده است و پس از آن، موضوع نابرابری و فقر دومین مرتبه موضوعی در مقالات می‌باشد. در مجموع، ۷۰ پایان‌نامه تحصیلی در موضوع نابرابری‌های اجتماعی انجام شده است. در دهه ۷۰ رشد قابل

توجهی در این زمینه وجود داشته است. در این خصوص، طرح‌های پژوهشی کمتری (۱۰ طرح) انجام شده است. در بین سازمان‌های تحقیقاتی، مؤسسه مطالعات و تحقیقات اجتماعی بیش‌ترین سهم را در اجرای طرح‌های پژوهشی و نشر کتاب داشته است.

بررسی وضعیت مطالعات انجام شده در حوزه آسیب‌شناسی اجتماعی در ایران

در این تحقیق (آزاد، ۱۳۷۸) با هدف ارزیابی مطالعات آسیب‌شناسی اجتماعی در ایران، ابتدا به بررسی تاریخچه رشد جامعه‌شناسی انحرافات در ایران می‌پردازد و کتاب‌های منتشر شده از دهه ۴۰ تا دهه ۷۰ را مورد اشاره قرار می‌دهد. سپس، موقعیت جامعه‌شناسی انحرافات را با تکیه بر مسائل و انحرافات اجتماعی بررسی می‌کند. در نتیجه، وضعیت انتشار کتاب‌ها و مقالات در دهه ۵۰، نسبت به گذشته فزونی، و در نیمه اول دهه ۶۰ کاهش می‌یابد و مجدداً از سال ۶۵ تا سال ۷۴ رشد چشمگیری یافته است. موضوعاتی چون بزهکاری نوجوانان و جوانان، اعتیاد، طلاق، خودکشی از مهم‌ترین موضوعاتی هستند که بیش‌ترین حجم تحقیقات و مقالات را به خود اختصاص داده‌اند. در نهایت، سمینارها و مجلات تخصصی در حوزه انحرافات بررسی می‌شود. این حوزه از مطالعات، با حوزه‌هایی چون جرم‌شناسی و جامعه‌شناسی حقوقی همپوشی دارد.

فرا تحلیل صوری مطالعات انجام شده در حوزه حقوق زنان

در این تحقیق (اعرابی، ۱۳۸۳)، ۲۵ تحقیق انجام شده در حوزه مطالعات حقوقی زنان در سال‌های ۸۰ تا ۸۳ مورد تحلیل قرار گرفته است. روش تحقیق، فرا تحلیل و تکنیک آن تحلیل ثانویه می‌باشد. نتایج به دست آمده نشان می‌دهد که، ۸۷٪ طرح‌ها، مسئله را به گونه‌ای توصیفی بررسی کرده‌اند. ۹۶٪ این تحقیقات، از روش مطالعه اسنادی استفاده کرده‌اند. نتایج به

فرا تحلیل مطالعات در حوزه مسائل اجتماعی و فرهنگی جوانان □ ۶۱

دست آمده از این تحقیقات، از منظر داوران (۴۵ دانشجوی دکتری) نتایجی انتزاعی، با بیان ضعیف ارزیابی شده است. براساس موضوع مورد بررسی، این تحقیقات را می‌توان در ۴ دسته تعریف و توصیف ابعاد موضوع، بررسی جایگاه موضوع در قوانین موضوعه، تاریخ تحول موضوع و مسایل مرتبط با موضوع تقسیم کرد. در این تحقیقات، سؤال از تبیین و چرایی وضعیت قوانین و حقوق زنان نشده است.

میری آشتیانی (۱۳۸۲)، در مطالعه‌ای اسنادی تحت عنوان «مقدمه‌ای بر آسیب‌شناسی مسائل اجتماعی در ایران»، چالش‌های اجتماعی ایران در حال حاضر و دهه‌های آتی را مورد بررسی قرار داده است. وی در این مطالعه، با استفاده از داده‌های ثانویه، بحران‌های اجتماعی کشور را آسیب‌شناسی کرده است. هدف اساسی تحقیق، شناسایی، بررسی و پیش‌بینی بحران‌ها یا چالش‌های دهه سوم انقلاب عنوان شده است. او ۹ بحران اجتماعی (بحران جمعیت، فقر و نابرابری اجتماعی، بیکاری، مهاجرت، فرار مغزها، انحرافات اجتماعی نظیر طلاق و اعتیاد، بحران نظام آموزشی، بحران هویت و بحران محیط زیست) را با استفاده از داده‌های ثانویه (آمار و سرشماری جمعیتی و...) مورد تحلیل قرار داده است. در پایان، به این نتیجه می‌رسد که جامعه ما به دلیل قرار گرفتن در حالت گذار از سنت به مدرنیته یک تأخر ساختاری را تجربه کرده است. این تأخر، در بلندمدت ساختارهای کلی جامعه را آسیب‌پذیر می‌کند و در پی آن، مسائل و بحران‌های اجتماعی رخ می‌نماید.

نقد و بررسی برخی تحقیقات انجام شده

تحقیق انجام شده توسط علی بابایی و تشکر (۱۳۷۸)، به لحاظ بررسی توصیفی تنوع تحقیقات، مطالعات و مراکز درگیر در مسائل خانواده و ازدواج، پژوهشی در خور توجه است

و می‌تواند به عنوان مرجعی مناسب جهت راهنمایی‌های تحقیقات آینده مورد استفاده قرار گیرد. نکته جالب توجه در این تحقیق این است که، در حد امکان مقایسه‌ای بین تحقیقات انجام شده در دههٔ مختلف سال‌های قبل و بعد از انقلاب صورت گرفته است. از آنجایی که، این تحقیق بررسی جامعه شناختی تحقیقات انجام شده در حوزه خانواده می‌باشد، نیازمند توجه عمیق‌تر و جدی‌تر است و باید تحقیقات انجام شده براساس چهارچوب تئوریک، روش تحقیق و فرضیات و تحلیل نتایج صورت گرفته مورد ارزیابی قرار گیرد و نقاط ضعف و قوت روش شناختی و تحلیلی تحقیقات با هم مقایسه شود.

در پژوهش انجام شده توسط حسام (۱۳۷۶)، در موضوع مطالعات زنان، صرفاً گزارش توصیفی ارائه شده و طرح‌های پژوهشی انجام شده در حوزه زنان، صرفاً فهرست‌برداری شده و هیچ‌گونه تحلیل و مقایسه‌ای از تنوع تحقیقات و مقالات تدوین شده صورت نگرفته است. هر چند در ابتدای تحقیق، ادعای بررسی نقاط ضعف و قوت طرح‌های پژوهشی شده است، ولی این امر به هیچ وجه انجام نشده است. لازم بود ضمن مقایسه، ارزیابی نظری و روش شناختی، به همراه تکنیک‌ها و فرضیات به کار گرفته شده انجام شود. البته، در تحقیق دوم علی بابایی و تشکر (۱۳۷۸) و آزاد (۱۳۷۸) نیز این نقایص روش شناختی و تحلیلی وجود دارد. در نهایت، تحقیقات و پایان نامه‌های مورد بررسی، به دانشگاه‌های شهر تهران محدود شده است. در حالی که، موارد مذکور در سایر دانشگاه‌ها و مراکز تحقیقاتی چون آموزش و پرورش و جهاد دانشگاهی در شهرستان‌ها مورد بررسی قرار نگرفته است؛ زیرا اساساً بحثی از نمونه‌گیری از مطالعات نیز به میان نیامده است.

۶۳ □ **فرا تحلیل مطالعات در حوزه مسائل اجتماعی و فرهنگی جوانان**

در پژوهش انجام شده توسط اعرابی (۱۳۸۳) در حوزه مطالعات حقوق زنان، صرفاً توصیفی موضوعی از ۲۵ تحقیق انجام شده صورت گرفته است و نتایج آن‌ها به صورت چند سوال کلی از منظر دانشجویان دکتری ارزیابی شده است. اما هیچ نوع مقایسه و ترکیبی از نتایج تحقیقات انجام شده صورت نگرفته است. تحقیق در حد جمع و مقوله‌بندی نتایج تحقیقات گذشته باقی مانده است.

در پژوهش انجام شده توسط میری آشتیانی (۱۳۸۲)، «عنوان تحقیق مقدمه‌ای بر آسیب شناسی مسائل اجتماعی در ایران» می‌باشد. در بیان مسئله شناخت، پیش‌بینی چالش‌های اجتماعی و عوامل و پیامدهای بروز آن‌ها مد نظر بوده است. در حالی که، هدف اساسی تحقیق توصیف، بررسی و پیش‌بینی بحران‌های دهه سوم انقلاب عنوان گردیده است. سئوالات تحقیق با محتوای بیان مسئله تناسب کامل دارد، اما با عنوان تحقیق و هدف اساسی تحقیق تناسب کامل ندارد. در این رابطه، ضرورت دارد سئوالات، اهداف و بیان مسئله طرح، عنوان تحقیق را به طور جامع و مانع پوشاند که در این تحقیق این قاعده رعایت نشده است. نکته دوم این که، چهارچوب نظر منسجمی جهت تبیین نظری و آسیب شناسی بحران‌های اجتماعی به کار گرفته نشده است و صرفاً به چهارچوب مفهومی آن هم در حد پراکنده و ناقص اکتفا شده است. این نقص تئوریک موجب شده بین آن‌ها احساس پیوند نکند. این نقص تأثیر خود را در نتیجه‌گیری محقق در پایان طرح نشان می‌دهد.

نکته سوم این که، یکی از تکنیک‌های مورد استفاده محقق تکنیک تحلیل ثانویه آمار و سرشماری‌ها بوده است. در مبحث روش تحقیق، فقط ابزار فیش‌برداری یاد شده است. چهارم این که، به مطالب و آمارهای بیان شده در روزنامه، به طور مستقیم استناد شده است و آن‌ها را

به طور مستقیم بدون تجزیه و تحلیل نظری در ارجاع به نتایج تحقیقات انجام شده، مورد استفاده قرار داده است.

پنجم این که، مطالعات و تحقیقات انجام شده در گذشته مورد اشاره و بررسی قرار نگرفته و این ضعف جدی است. ششم این که، در تعریف مفاهیم تفکیکی بین نوع متغیرها انجام نشده است و صرفاً تعاریف مفهومی از متغیرهای تحقیق ارائه شده است. نهایتاً این که، در نگارش منابع و مأخذ اصول و قواعد جدید علمی رعایت نشده است.

روش تحقیق

نوع تحقیق، مطالعه اسنادی از نوع تحلیل محتوای متون است. روش تحقیق، روش فراتحلیل^۱ است. تکنیک جمع آوری اطلاعات، براساس طرح پرسشنامه معکوس است که شامل سؤال‌های ارزیاب می باشد. «هدف در روش فراتحلیل نشان دادن شیوه تفکر در ترکیب پژوهش‌ها با استفاده از روش‌های آماری است. به عبارت دیگر، فراتحلیل روشی است که به کمک آن می توان تفاوت‌های موجود در پژوهش‌های انجام شده را استنتاج کرد و در دستیابی به نتایج کلی و کاربردی از آن بهره جست» (دلاور، ۱۳۸۰، ص. ۲۸۶). این روش جهت تجزیه و تحلیل و خلاصه کردن نتایج مطالعات گذشته به کار می‌رود.

روایی^۲ و پایایی^۳ ابزار تحقیق

1. Meta-analysis
1. Validity
3. Reliability

فرا تحلیل مطالعات در حوزه مسائل اجتماعی و فرهنگی جوانان □ ۶۵

به نظر می‌رسد، مبحث پایایی در فراتحلیل چندان قابل مطرح نیست؛ چرا که شاخص‌های مورد سنجش این گونه مطالعات آن‌چنان کمیت پذیر نیستند. از آنجایی که، برداشت‌های ذهنی محققان در هنگام طبقه بندی تاثیر می‌گذارد، به منظور حذف این تاثیر (تأمین پایایی)، مجدداً توسط محققان دیگر طبقه بندی صورت می‌گیرد (رفع پور، ۱۳۸۲).

درخصوص سنجش پایایی، شناسایی طرح‌های انتخاب شده از شاخص، نسبت توافق داوران در سازمان ملی جوانان پیرامون مهم‌ترین مسائل مبتلابه جوانان استفاده شده است. در رابطه با پایایی کدگذاری نیز گزینه‌های انتخاب شده پاسخ‌ها، از توافق داوران در گزارش خبرنامه انجمن جامعه شناسی استفاده شده است. اما درخصوص پایایی سطوح معنا دار و اندازه اثر، به طور کلی طرح‌های مورد بررسی از این منظر مقایسه و تحلیل نشده‌اند. (به دلیل فقدان فرضیه‌های مشترک در طرح‌ها با موضوعات متنوع).

لازم به یادآوری است، مؤلفه‌های پرسشنامه معکوس، براساس محورهای گزینش آثار برتر جامعه شناسی در چهار زمینه کتاب، مقاله، پایان نامه و گزارش طرح پژوهشی مندرج در خبرنامه انجمن جامعه شناسی ایران (۱۳۸۱) تدوین گردیده‌است. اطلاعات خلاصه‌ای از طرح‌ها برحسب مؤلفه‌های پرسشنامه استخراج گردید. سپس، این اطلاعات جهت ارزیابی روشی و تئوریک به داوران، که دارای سابقه پژوهشی (حداقل ۱۰ سال) و عضو هیأت علمی دانشگاه بودند، داده شد. ایشان طرح‌ها را براساس پرسشنامه مذکور ارزیابی نمودند.

جامعه آماری، نمونه و روش نمونه گیری

جامعه آماری طرح، شامل کلیه طرح‌های پژوهشی و پایان‌نامه‌های تحصیلات تکمیلی در حوزه مسائل اجتماعی و فرهنگی جوانان در ایران در یک دهه اخیر، است. در اینجا با توجه به زمان و هزینه در نظر گرفته شده برای اجرای طرح (۶ ماه)، تعداد ۴۰ پروژه تحقیقاتی به عنوان حجم نمونه مورد تحلیل قرار گرفته است. شیوه انتخاب نمونه‌های مورد مطالعه، براساس معیارهایی چون زمان اجرای طرح (سال‌های ۱۳۸۴-۱۳۷۰)، جامعه شناختی بودن موضوع تحقیق، مقطع تحصیلی پایان‌نامه (کارشناسی ارشد و دکتری) و روش تحقیق به کار گرفته شده (عمدتاً به روش پیمایشی) صورت گرفته است.

بررسی نتایج

در این تحقیق، دو هدف اساسی دنبال شد: یکی، ارزیابی تنوریک و روش تحقیقات انجام شده در حوزه جوانان، و دوم، بررسی و ارزیابی راهکارها و پیشنهادهای ارائه شده در این تحقیقات می‌باشد.

۱. در رابطه با هدف اول، از منظر داوران چنین نتایجی به دست آمده است: تقریباً تمامی تحقیقات مورد نظر با مسائل امروزی مبتلا به جوانان مرتبط هستند. قریب به ۷۰٪ طرح‌ها، اهداف تحقیق تناسب کافی با موضوع و مسئله تحقیق دارند و در ۸۵٪ موارد، اهداف تحقیق قابل تحقیق و عملی می‌باشند. همچنین از منظر داوران، در ۴۲٪ طرح‌ها، فقط از یک منبع نظری جدید استفاده شده است. در حالی که، فقط در ۳۲٪ طرح‌ها از چهار تا شش منبع نظری جدید استفاده شده است. بیش از ۸۰٪ موارد، از منابع نظری در تدوین فرضیات استفاده شده

فرا تحلیل مطالعات در حوزه مسائل اجتماعی و فرهنگی جوانان □ ۶۷

است. در ۶۵٪ طرح‌ها فقط از یک تا دو مورد از تحقیقات جدید (در پیشینه تحقیق) استفاده شده است. در تمامی طرح‌ها، سئوالات و فرضیات همپوشانی کامل با اهداف تحقیق دارند. در ۶۰٪ طرح‌های دارای فرضیه، در تدوین فرضیات اصول علمی کاملاً رعایت شده است. در بقیه موارد، در حد کمی رعایت شده است. در ۸۰٪ موارد تمامی فرضیات آزمون‌پذیر هستند. همچنین از منظر داوران، بیش از ۴۰٪ طرح‌ها، متغیرهای اصلی تحقیق تعریف عملیاتی نشده‌اند، و در ۲۷٪ موارد، متغیرها تعریف مفهومی نشده‌اند.

در مبحث روش شناسی تحقیق، از منظر داوران در ۳۴٪ طرح‌ها روش تحقیق اتخاذ شده تا حدودی با موضوع تحقیق تناسب دارند. در ۲۹٪ موارد روش نمونه‌گیری به کار گرفته شده، با خصوصیات جامعه آماری تناسب ندارد.

۲. در رابطه با هدف دوم از منظر داوران، در ۲۵٪ طرح‌ها، تمامی راهکارهای ارائه شده مبتنی بر نتایج تحقیق می‌باشد و در ۴۸٪ موارد برخی راهکارها این‌گونه هستند. در ۲۸٪ موارد راهکارهای ارائه شده ارتباط چندانی با نتایج تحقیق ندارند. همچنین در ۳۲٪ طرح‌ها، راهکارهای ارائه شده کاربردی و عملی نیستند. در ۱۵٪ موارد راهکارهای ارائه شده ارتباط چندانی با یکدیگر ندارند و در ۱۸٪ موارد، تا حدودی با هم مرتبط‌اند.

همچنین از منظر داوران، در ۳۶٪ طرح‌ها بیشتر راهکارها کلی و عملیاتی نشده هستند و فقط در ۹٪ طرح‌ها تمامی راهکارهای ارائه شده جزئی و عملیاتی شده هستند.

در پایان، از داوران خواسته شده بود که چه نمره‌ای بین صفر تا بیست به طرح‌های مورد نظر خواهند داد؟ از منظر آنان به ۴۶٪ طرح‌ها نمراتی بین ۱۰ تا ۱۵ داده شد و به ۴۴٪ طرح‌ها نمراتی بین ۱۵ تا ۱۹ داده شد. میانگین نمرات، ۱۴/۶ نیز بوده است. از مجموع نمرات داده شده به تمامی گویه‌ها در هر بند از تحقیق، میانگین‌های زیر به دست آمده است:

الف) ارزیابی طرح مسئله و اهداف تحقیق نمره ۲/۳ از ۳ نمره؛

ب) ارزیابی تئوریک نمره ۲/۳ از ۳ نمره؛

ج) ارزیابی روش‌شناختی نمره ۲/۷ از ۳ نمره؛

د) ارزیابی راهکارها و پیشنهادات نمره ۲ از ۳ نمره؛

نتیجه‌گیری

همان‌طور که در ارزیابی داوران دیده شد، در ۴۲٪ طرح‌ها فقط از یک منبع نظری جدید (یکی دو دهه اخیر) استفاده شده است. در حالی که، مرور کامل پیشینه تحقیقات و منابع نظری، به ویژه تحقیقات و مطالعات جدید می‌تواند یک منبع غنی در تدوین فرضیات مستدل باشد. از دیگر موارد مورد بحث، تعریف مفهومی و عملیاتی متغیرها است که در اینجا ۴۰٪ طرح‌ها متغیرهای اصلی تعریف عملیاتی نشده‌اند. از آنجایی که، بیش‌تر متغیرهای مورد استفاده در علوم انسانی و اجتماعی قابل تفسیر می‌باشند و برداشت‌های متعددی از آن‌ها می‌شود، لازم

فرا تحلیل مطالعات در حوزه مسائل اجتماعی و فرهنگی جوانان □ ۶۹

است محقق منظور واقعی خود را از متغیرهای مورد استفاده مشخص سازد. تعریف دقیق عملیاتی و شاخص‌سازی سازه‌های تحقیق می‌تواند خطای احتمالی در ارزیابی تحقیق را کاهش دهد و بر وضوح متغیرهای تحقیق و رابطه آن‌ها با یکدیگر بیفزاید.

اتخاذ یک روش نمونه‌گیری متناسب با خصوصیات جامعه آماری می‌تواند روایی بیرونی نتایج تحقیق را افزایش دهد؛ چرا که خطاهای نمونه‌گیری را تا حد زیادی کاهش می‌دهد. در این تحقیق، براساس ارزیابی داوران در ۲۹٪ طرح‌ها، روش نمونه‌گیری استفاده شده متناسب با خصوصیات جامعه آماری (خصوصیاتی نظیر همگن بودن یا نبودن زیر گروه‌های تشکیل دهنده جامعه، مشخص بودن یا نبودن لیست جامعه آماری و غیره) نبوده است. در ارتباط با ارزیابی راهکارها و پیشنهادات ارائه شده، مواردی نظیر نداشتن راهکار و پیشنهاد، مبتنی نبودن راهکارها بر نتایج تحقیق، کاربردی و عملی نبودن پیشنهادات، از جمله نقاط ضعف عمده‌ای است که در طرح‌های مورد بررسی وجود داشت. به عنوان مثال، در هفت طرح بررسی شده از طرح‌های سازمان ملی جوانان، پنج طرح فاقد راهکار و پیشنهاد بودند و در دو طرح دیگر، برخی راهکارهای ارائه شده کلی و مبتنی بر نتایج تحقیق نبوده و یا عملی کردن آنان مقدور نمی‌باشد. مانند راهکارهای زیر در طرح پژوهشی «بررسی وضعیت اعتیاد در بین جوانان»:

۱. جلب حمایت کشورهای اروپایی و مجامع بین‌المللی در مبارزه با مواد مخدر (عدم ارتباط با نتایج تحقیق).

۲. نقد مدیریت جاری و استراتژی مبارزه با مواد مخدر در سال‌های گذشته (عدم ارتباط با نتایج تحقیق).

۳. اتخاذ رویکرد واحد فرهنگی و اجتماعی در مقابل پدیده فرهنگی اعتیاد (کلی بودن و بدون ارتباط با نتایج تحقیق).

۴. تأسیس یک پژوهشگاه عرضه و تقاضای مواد مخدر (کاملاً بدون ارتباط با نتایج تحقیق).

۵. جلوگیری از ازدواج‌های ناخواسته و تحمیلی (بدون ارتباط با نتایج تحقیق).

۶. تجدید نظر در شیوه بازپروری مراکز بازپروری معتادان (کاملاً بدون ارتباط با نتایج تحقیق).

راهکارها و پیشنهادات

راهکارهایی که در اینجا ارائه می‌گردد، خطاب به سازمان‌ها و نهادهایی است که در حوزه امور جوانان فعالیت‌های پژوهشی انجام می‌دهند:

۱. شناسایی و الویت بندی مسائل مبتلا به جوانان از طریق مصاحبه و مشورت با متخصصان و دست‌اندرکاران امور جوانان و خود مخاطبان (جوانان) و همچنین بهره‌گیری از نتایج تحقیقات انجام‌شده در این زمینه.

۲. نظارت دقیق و همه‌جانبه بر فرایند اجرای تحقیق از طریق گماشتن ناظر و مشاورین آماری در طرح‌ها و بررسی مرحله به مرحله گزارشات تحقیق در کمیسیون‌ها یا شورای پژوهشی (به ویژه گماشتن یک مشاور آماری در طرح‌های پیمایشی).

فرا تحلیل مطالعات در حوزه مسائل اجتماعی و فرهنگی جوانان □ ۷۱

۳. آزاد ساختن بودجه‌ها و اعتبارات پژوهشی از محدودیت‌های اداری و زمانی پایان سال تا این که محققان بتوانند در فرصت کافی، با توجه به موارد غیر قابل پیش بینی در اجرای یک طرح، تحقیقی با کیفیت مطلوب ارائه دهند.

۴. افزایش اعتبارات و بودجه‌های پژوهشی، با هدف دسترسی آسان محققان به منابع علمی جدید؛ چرا که امروزه دسترسی به تعداد زیادی از مقالات جدید در ژورنال‌های خارجی هزینه‌های مادی به همراه دارد.

منابع

- آزاد، منصوره. (۱۳۷۸). «بررسی وضعیت مطالعات انجام شده در حوزه آسیب شناسی اجتماعی در ایران». تهران.
- اعرابی، فرشته. (۱۳۸۲). «فرا تحلیل صوری مطالعات انجام شده در حوزه حقوق زنان»، مجموعه مقالات زن و پژوهش. تهران: دانشگاه تربیت مدرس.
- حسام، فرحناز. (۱۳۷۸). تحقیقات اجتماعی زنان. تهران.
- دلاور، علی. (۱۳۸۰). مبانی نظری و عملی پژوهش در علوم رفتاری، تهران.
- رابرتسون، یان. (۱۳۷۷). درآمدی بر جامعه، ترجمه حسین بهروان، مشهد: آستان قدس رضوی.
- رایبگتن و واینبرگ. (۱۳۸۲). نظریه های هفتگانه در بررسی مسائل اجتماعی، ترجمه رحمت الله صدیق سروستانی، تهران: دانشگاه تهران.
- شهابی، محمود. (۱۳۸۰). خرده فرهنگ های ویژه جوانان. دومین همایش مسائل اجتماعی ایران، تهران: انجمن جامعه شناسی ایران.
- صدیق اورعی، غلامرضا. (۱۳۷۴). جامعه شناسی مسائل اجتماعی جوانان. مشهد: جهاد دانشگاهی.
- صلصالی و دیگران. (۱۳۸۲). روشهای تحقیق کیفی. تهران.
- علی بابایی، یحیی و تشکر، زهرا. (۱۳۷۸). «بررسی وضعیت تحقیقات خانواده و ازدواج در ایران». تهران: وزارت ارشاد اسلامی.
- علی بابایی، یحیی و تشکر، زهرا. (۱۳۷۸). وضعیت تحقیقات اجتماعی قشرها، طبقات و نابرابری‌ها در ایران. تهران.
- کمالی، افسانه. (۱۳۸۰). «بررسی ماهیت، ابعاد و چگونگی شکل گیری مسئله جوانان». دومین همایش مسائل اجتماعی ایران، تهران: انجمن جامعه شناسی ایران.
- معیدفر، سعید. (۱۳۷۹). جامعه شناسی مسائل اجتماعی معاصر ایران، تهران.
- میرزایی، محمد. (۱۳۸۰). طرحی از مسئله طلاق در ایران. دومین همایش مسائل اجتماعی ایران، تهران: انجمن جامعه شناسی ایران.
- میری آشتیانی، الهام. (۱۳۸۲). مقدمه‌ای بر آسیب‌شناسی مسائل اجتماعی در ایران. تهران: فرهنگ گفتمان.
- ناطق پور، جواد. (۱۳۸۰). اطلاع رسانی و مسائل اجتماعی. دومین همایش مسائل اجتماعی ایران، تهران، انجمن جامعه شناسی ایران.
- داددهیر، ابوعلی. (۱۳۸۴). کارگاه آموزشی فراتحلیل علوم رفتاری. مازندران: دانشگاه مازندران.
- Kumar, k. (2002). *Social Structure & Social Problems*. New Delhi: Sage.